

Rezervace Ol Pejeta: těžko uvěřitelné soužití farmaření a ochrany přírody

František Pelc, Jan Plesník

Necelých tři sta kilometrů severně od Nairobi, na severozápadním úpatí působivého horského masívu Mt. Kenya (5 199 m. n. m.), se nachází významná zemědělská oblast Laikipia. Hostí několik rozsáhlých farem, v nichž se nejenže daří početným stádům hovězího dobytka, ale které se

současně mohou pochlubit překvapivě vysokou druhovou bohatostí a početností východoafrické fauny. Když se zeptáte keňských ochránců přírody, kde je v jejich zemi největší šance pozorovat velmi vzácného psa hyenovitého (*Lycaon pictus*), odpoví bez váhání: „Kde jinde než v Laikipii?“

Není divu, že do regionu míří desítky vědců a studentů doslova z celého světa, aby se přesvědčili o něčem, čemu je na první pohled obtížné věřit. Majitelé farem se v posledních desetiletích zaměřili i na ochranu a obnovu populací volně žijících živočichů včetně všech predátorů (!) a podpořili jinde problémové soužití zdánlivě protikladného zemědělství a ochrany přírody. Oblast už objevili turisté, ale dosud sem míří v daleko menším počtu než do většiny ostatních chráněných území Keni. V následujících řádcích se zaměříme na nejvýznamnější soukromou rezervaci v oblasti, přímo na rovníku ležící Ol Pejetu. Od roku 2004 ji vlastní známá mezinárodní nevládní ochranná organizace Fauna & Flora International sídlící v britské Cambridgi.

Kde se střídají traviny se savanou

Rezervace Ol Pejeta v současnosti zabírá na 360 km², tedy plochu odpovídající rozloze Krkonošského národního parku. Třetinu plochy pokrývají otevřené travnaté pláně jen s minimem stromů, v nichž výrazně převládají traviny, jako je štětkovka trojmužná (*Themeda triandra*) či dochan neboli vousatec (*Pennisetum mezianum*). Většinu chráněného území tvoří řídká nebo hustší buš, charakterizovaná zejména vřesovcovitým keřem *Euclea divinorum* a akácií *Acacia drepanolobium*. Jenom opravdu malé plošky připomínají les

s převahou stromovité akácie *Acacia xanthophloea*. Ve sníženinách a u vodních toků Ngobit a Ewaso Ngiro vznikly nevelké trvalé anebo dočasné mokřady. Farma má také několik stovek hektarů kukuřičných polí, která ale leží už mimo hranice Ol Pejety. Aby se zabránilo pytláctví a současně se snížily střety zvířat s poměrně hustě zalidněným okolím, je celá rezervace oplocená. Výjimku představuje několik propustných míst na severu, která zajišťují pohyb volně žijících živočichů v rámci laikipijského ekosystému, tato ale výběrově zachytávají nosorožce.

Nosorožci a další obyvatelé

Každý návštěvník Afriky jižně od Sahary se dříve či později setká s výrazem velká pětka. V Ol Pejetě se vyskytuje všech pět – v minulosti lovci a dnes turisty s fotoaparáty – mimořádně ceněných druhů, konkrétně slon africký (200 jedinců), lev (50–70), levhart (20), buvol kaferický (1 700) a nosorožec. Rezervace se nachází v původním areálu rozšíření celosvětově kriticky ohroženého nosorožce dvourohého, který v ní díky systematické péči včetně opakovaných repatriací dosahuje jedné z největších početností a hustot na celém černém kontinentu. V poslední době čítá jeho tamější populace na sto kusů, přičemž nosná kapacita prostředí dosahuje nanejvýš 120 jedinců. Naopak populace nepůvodního nosorožce tuponosého jižního tvoří přibližně deset zvířat. Ve zvláště

Nosorožci Cottonovi: pomoci musí asistovaná reprodukce

Jako poslední šance k rozmnožení ve volné přírodě s největší pravděpodobností vyhubeného nosorožce Cottonova byli v roce 2009 do Ol Pejety přemístěni čtyři jedinci ze zoologické zahrady ve Dvoře Králové. Bohužel čtyřiatřicetiletý samec Suni v říjnu 2014 zahynul, nicméně se ukázalo, že nebyl upytlačen. Zdá se tak, že nosorožec Cottonův byl vyhuben v přímém přenosu. Přitom ještě před padesáti lety byl taxon poměrně běžný v Kongu a Jižním Súdánu, omezeně se vyskytoval také v Ugandě, Středoafrické republice a v jižním Čadu, přičemž se jeho početnost tehdy odhadovala na více než 2 000 jedinců. Protože další dva zbývající jedinci chovaní v lidské péči (v americkém San Diegu a ve Dvoře Králové) nedokáží přivést na svět mláďata, uvažuje se v současnosti o tom, jak získat z posledních jedinců v Ol Pejetě a ze samice v zoo Dvůr Králové vhodný reprodukční materiál pro budoucí přenos embryí.

zabezpečené části soukromé rezervace žijí tři z pěti posledních nosorožců tuponosých severních (*Ceratotherium simum cottoni*), nověji na základě morfologické a genetické odlišnosti považovaných některými odborníky za samostatný druh označovaný jako nosorožec Cottonův (viz výše).

Žirafa síťovaná obývá severní Keňu a jižní Etiopii a snad ještě přežívá i v Somálsku. Červenohnědé mnohoúhelníkové skvrny na trupu a končetinách oddělují bílé čáry. V Keni se početnost poddruhu celkově snižuje, Ol Pejetu ale osídluje více než 200 exemplářů. Foto: František Pelc

Z dalších savčích druhů návštěvníka zaujmou krásně zbarvené žirafy sířované (150–200 kusů), zebry stepní (3 500–4 500), antilopy impaly (2 500–3 500) či antilopy jelenovité (100–200). Vzácný buvolec Jacksonův (*Alcephus buselaphus jacksoni*) přežívá v počtu asi 200 jedinců. Zvláštností je výskyt celosvětově ohrožené zebry Grévyho v počtu 10–20 kusů, která v OI Pejetě dosahuje jižního okraje přirozeného výskytu. Pokud budeme mít štěstí, můžeme spatřit i několik ze tří desítek nejrychlejších savců – gepardů.

Opomenout nesmíme ani v posledních letech stabilizovaný výskyt jednoho z neohroženějších predátorů na světě – psa hyenovitého. V současnosti se v rezervaci pohybují dvě smečky dohromady čítající přibližně třicet zvířat. Autoři článku měli štěstí a z větší vzdálenosti pozorovali smečku, v níž napočítali rekordních 18 štěňat (!), což je zřejmě největší ve vrhu zaznamenaný počet mláďat této působivé šelmy.

Prostředí rezervace je poměrně rozmanité, a proto není divu, že v ní bylo pozorováno více než 300 druhů ptáků včetně tří druhů supů, šesti druhů orlů a krásných jeřábů korunkatých. V době našeho pobytu, tedy v listopadu, v OI Pejetě zimovali nám dobře známí evropští bahňáci jako pisík obecný nebo v ČR nepříliš hojný dravec moták lužní.

Farmaření nemusí ochraně přírody vadit

Na rozdíl od mnoha jiných oblastí subsaharské Afriky představuje Laikipia po celá staletí učiněný ráj pro extenzivní chov skotu vysoké kvality. Není divu, že ještě před deseti lety byla OI Pejeta farmou specializovanou na výnosný chov hovězího dobytka. V rezervaci proto kromě volně žijících živočichů i v současnosti najdeme také největší stádo boranského skotu na světě. Tamější stádo tohoto odolného plemene zebu původem z Etiopie čítá okolo 6 500 kusů. Není proto neobvyklé vidět v savaně nebo travinném porostu slona, zebry či antilopy v těsné blízkosti skotu. Aby se zabránilo možným škodám způsobeným velkými šelmami, nocuje hovězí dobytek v přenosných ohradách. Trus a moč hospodářských zvířat zlepšuje příjem živin rostlinným společenstvům (fytocenózám), která na obdobných místech vytvářejí více biomasy. Zlepšená nabídka a dostupnost potravy, (zejména výživná lipnicovitá tráva troskut *Cynodon sp.*) zase láká volně žijící býložravce, kteří spolu se skotem zabraňují zarůstání otevřených ploch.

Volně žijící velcí býložravci se většinou vyznačují odlišnou strategií spásání vegetace než hovězí dobytek. Nosorožec dvourohý ukusuje listy nižších keřů, buvolec spásá vyšší usychající traviny, kdežto zebry a skot se živí na nízké šťavnaté trávě. A tak v konečném důsledku je celková

biomasa domácích i volně žijících býložravců větší než v běžných podmínkách, kdy obvykle jedna skupina úplně chybí nebo je významem pouze okrajová.

Budoucnost se zdá být slibná

V Keni, stejně jako ve většině afrických zemí pokračuje populační exploze, doprovázená zvyšujícím se ničivým tlakem na krajinu a přírodní zdroje. Ani v soukromé rezervaci, jakou je OI Pejeta, nelze přesně předvídat budoucí vývoj, ten se však zdá – alespoň v tuto chvíli – slibný. Chráněné území vykazuje stabilizované populace atraktivní africké fauny kombinované s chovem vysoce kvalitního domácího dobytka a je součástí širšího cenného krajinného ekosystému o ploše alespoň deset tisíc čtverečních kilometrů. Strážci jsou proti brutálním pytlákům vybaveni moderní technikou, probíhají zde potřebné výzkumy a již dnes navštíví OI Pejetu ročně okolo 70 000 turistů. V neposlední řadě správa rezervace zaměstnává na 700 místních lidí a významně podporuje systematické vzdělávání dětí v okolních vesnicích.

Jak autorům článku sdělil Martin Mulama, vrchní strážce rezervace a zároveň šéf výzkumu, předpokládá se, že rezervace bude v blízké budoucnosti rozšířena o dalších 40 km². Doufejme, že obdobných zpráv bude od rovníku v Keni jen přibývat.

Tisíce kusů boranského dobytka putuje rezervací a společnost mu běžně dělají volně žijící zvířata. Foto: Martin Mulama

V současnosti OI Pejeta hostí tři z pěti žijících nosorožců Cottonových. Zvířata jsou přísně střežena před pytláky a pravidelně je sledován jejich zdravotní stav. Foto: František Pelc

Rezervace OI Pejeta vlastněná nevládní organizací Fauna & Flora International se nachází na planině v průměrné výšce 1 800 m n. m., přímo ve srážkovém stínu hory Mount Kenya. Foto: František Pelc